

TARIM SEKTÖRÜ RAPORU

2023

A. Tarım Sektörünün Türkiye ve Dünya Ekonomisindeki Yeri

Tarım sektörünün, gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) kompozisyonu içerisindeki görece önemi yıllar içinde azalmakla birlikte, reel olarak üretimimiz istikrarlı bir artış eğilimi göstermiştir. 1980 yılında tarım sektörü milli gelirden %25,8 pay alırken, 1980'li yıllarda izlenen ihracata dayalı makroekonomik iktisadi politikaların etkisiyle bu pay hızla düşüşe geçmiş ve 2022 yılında tarım sektörünün GSYH'ye katkısı %4,8 olarak tezahür etmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, tarım sektörünün (tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ormancılık) 2022 yılında zincirleme hacim endeksine göre cari fiyatlarla GSYİH içerisindeki payı %4,8 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında tarım sektörü %0,6 gibi ılımlı büyüme kaydetmiş olup %5,4 olarak gerçekleşen iktisadi büyümeye katkısı sınırlı olarak gerçekleşmiştir.

2023 yılının ilk çeyreğinde ise tarım sektöründe yüzde 3,8'lik bir daralma görülmüştür. Bu daralma 2021 yılının üçüncü çeyreğinden bu yana en sert daralma olarak kayda geçmiştir. Bununla birlikte 2023 yılı ikinci çeyreğinde tarım sektörü %1,2 artış kaydetmiş ve GSYİH içerisindeki payı %4,4 olmuştur. Türkiye ekonomisi içinde tarım sektörünün payının yıllar itibarıyla azalmış olmasına karşın, 2022 yılı itibarıyla toplam istihdamın (30,8 milyon) %15,8'sini (4,9 milyon) oluşturması nedeniyle sektör stratejik önemini muhafaza etmektedir. Bununla birlikte, 2021 yılına göre istihdamdan aldığı pay (%17,2) azalmış olup, tarım sektöründen hizmetler ve inşaat sektörüne yönelik bir kayış müşahade edilmektedir. Öte yandan, TÜİK tarafından açıklanan hane halkı işgücü istatistiklerine göre, 2023 yılı birinci çeyreği itibarıyla tarımsal işgücünün (4,7 milyon) toplam istihdamdan (31,6 milyon) aldığı payın %14,9 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

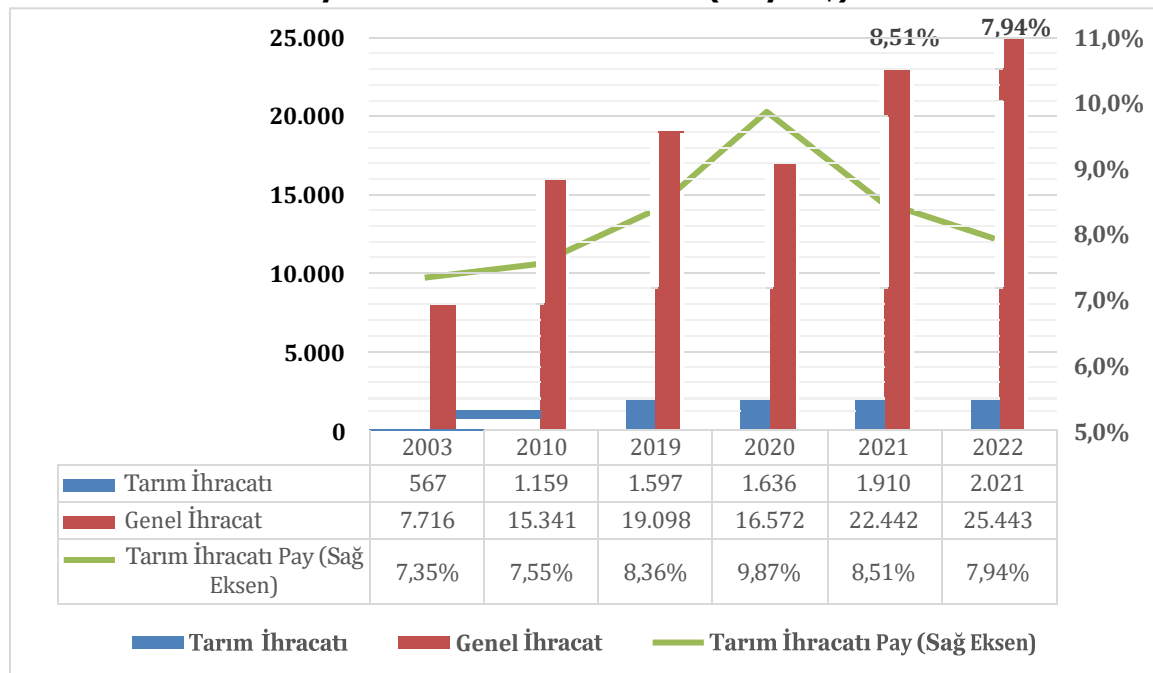
Dünya Bankası verilerine göre; tarımsal katma değer 3,26 trilyon dolar ile 2021 yılı itibarıyla 96,4 trilyon dolarlık küresel milli gelirin yaklaşık %4,1'ini oluşturmaktadır. Küresel milli gelirin yaklaşık %78'ini üreten 20 ülke, tarımsal hasılanın da %56'sını üretmektedir. 2022 yılında dünyada tarım ürünleri ihracatı 2 trilyon dolar iken, dünya tarım ithalatı 2,1 trilyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. ABD (yağlı tohumlar, et ve et ürünleri, meyve ve sert kabuklu meyveler, kaba yemler), Brezilya (yağlı tohumlar, et ve et ürünleri, hububat, şeker, kaba yemler), Hollanda (süt ürünleri, süslü bitkiler, et ve et ürünleri, hayvansal ve bitkisel yağlar, alkollü içkiler), Almanya (süt ürünleri, yenilen çeşitli gıda sanayi müstahzarları, et ve et ürünleri, alkollü içkiler) ve Çin (su ürünleri, yaş sebze, meyve ve sebze mamulleri, tütün ve tütün mamulleri) dünyanın en büyük tarım ürünü ihracatçılarıdır. Bu 5 ülkenin toplam tarım ürünleri ihracatı içindeki payı %32 mertebesinde-dir.

Dünya Bankası verilerine göre, yaklaşık 8 milyar olan dünya nüfusunun 2021 yılı itibarıyla %43'ünü oluşturan 3,4 milyar kişi kırsal alanlarda yaşamını sürdürmektedir. Şehirleşme ve kentsel nüfusun artmasına paralel olarak dünyada kırsal nüfus azalmıştır. Nitekim kırsal nüfusun toplam nüfusa olan oranı 1960 yılında %66 iken 2021 yılına gelindiğinde bu oran yukarıda değinildiği gibi %43'e gerilemiştir. 2021 yılı itibarıyla kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı Avrupa Birliği'nde %25, Türkiye'de ise %23 olarak tezahür etmiştir. Öte yandan, 2021 itibarıyla Hindistan (909 milyon) ve Çin (529 milyon) dünya kırsal nüfusunun yaklaşık %42'sine sahiptir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre 2022 yılı itibarıyla dünyada 891 milyon kişi tarım sektöründe istihdam edilmekte ve bu rakam 3,43 milyar olan toplam istihdamın %26'sına karşılık gelmektedir. Bu oran en az gelişmiş ülkelerde yaklaşık %63'e çıkarken gelişmiş ülkelerde %3 olarak tezahür etmiştir. Yukarıda değinildiği üzere, 2021 yılı itibarıyla ülkemizde tarımsal istihdamın toplam istihdama oranı yaklaşık %15,8 olarak gerçekleşmiş olup, bu oran dünya ve ülkemizin de içerisinde bulunduğu yüksek-orta gelirli ülkeler ortalamasının altında fakat %5 olan Avrupa Birliği ortalamasının oldukça üzerindedir.

B. Küresel Tarım İhracatı

International Trade Center (TRADEMAP) 2022 yılı nihai dış ticaret istatistikleri belli olmuş olup, küresel tarım ürünleri ihracatına ilişkin genel değerlendirme aşağıda maruzdur. 1-24 fasılları arasındaki ürünler kapsayan tarım ürünleri ihracatı 2020 yılında 2 trilyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 2021 yılına kıyasla %5,8 oranında artış kaydetmiştir. Böylece, dünya tarım ürünleri ihracatı, 2020 yılında tüm dünyada etkili olan Covid-19 salgınına rağmen son 20 yıldaki artış eğilimini sürdürmeye 2022 yılında da devam etmiştir.

Grafik 1. Yıllar İtibarıyla Küresel Tarım İhracatı (milyar \$)

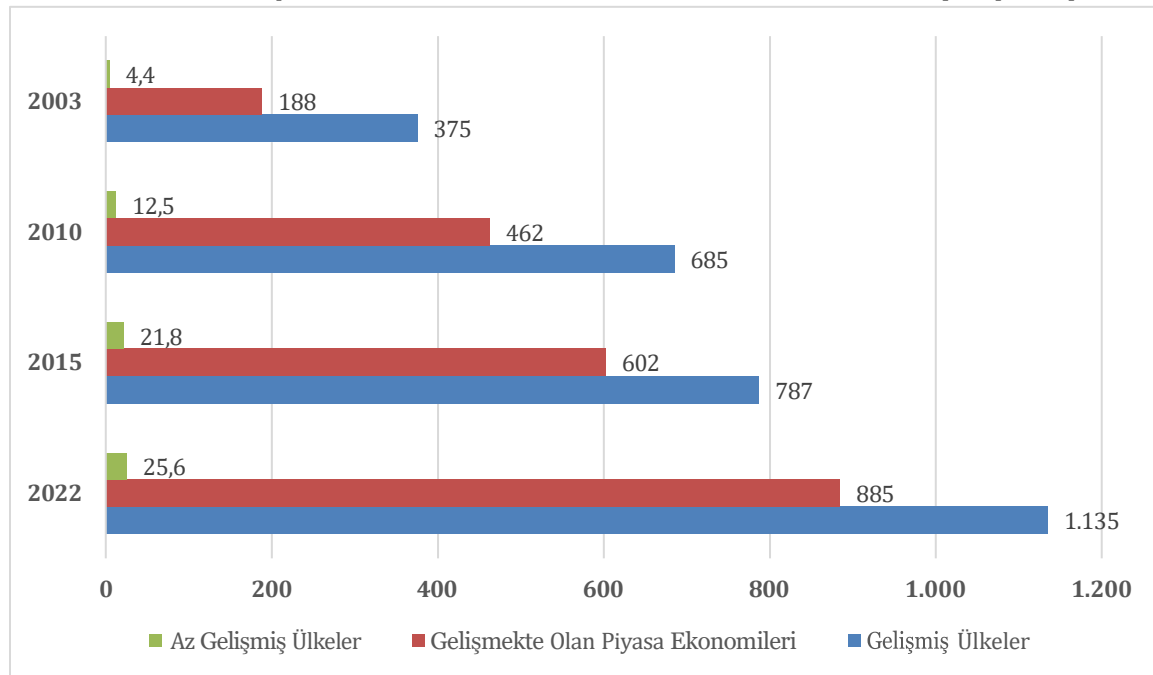
Kaynak: Trademap

Küresel tarım ürünleri ihracatının son 20 yıllık gelişimine bakıldığında istikrarlı bir artış eğilimi göze çarpmaktadır. Nitekim 2003 yılında 567 milyar dolar olan ihracat 2022 yılına gelindiğinde 3,5 kat artarak yaklaşık 2 trilyon dolar olarak tezahür etmiştir. Öte yandan, tarım ihracatının genel mal ihracatından aldığı payda da yıllar itibarıyla artış yaşanmıştır. 2003 yılında tarım ürünleri ihracatı genel ihracattan %7,3 oranında pay alırken bu oran 2022 yılında yaklaşık 1 puan artarak %8,4 olmuştur. Diğer taraftan, 2022 yılında dünya genelinde etkili olan Covid-19 salgını nedeniyle genel mal ihracatının gerilemesi fakat tarım ürünleri ihracatında ılımlı da olsa bir artış yaşanması neticesinde tarım ürünleri ihracatının payı daha da yükselerek %9,9 ile son 20 yılın zirvesine çıkmıştır. 2022 yılı itibarıyla ise bu ortan salgın öncesi seviyelerine dönerek %8 seviyesinde tezahür etmiştir.

Ülke grupları itibarıyla tarımsal ürünleri ihracatının gelişimine bakıldığında ise gelişmiş ülkeler grubunun tarım ürünleri ihracatından en büyük payı aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, dünya ekonomisinde yaşanan değişim ve dönüşüme paralel olarak son 20 yılda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan piyasa ekonomileri (GOP) ile gelişmiş ülkeler arasındaki makasın daraldığı müşahade edilmektedir. Özellikle Meksika, Endonezya ve Rusya'nın tarım ürünleri ihracatında son 10 yılda yaşanan artışlar bu dönüşümün vuku bulmasında etkili olmuştur.

Nitekim, 2003 yılında 567 milyar dolarlık küresel tarım ürünleri ihracatından gelişmiş ülkeler %66,1, GOP ise %33,1 pay alırken bu oran 2010 yılında sırasıyla %59,1 ve %39,8 olarak tezahür etmiş, 2022 yılında ise %56,1 ve %43,8 olarak gerçekleşmiştir. **Türkiye 2022 yılında yaklaşık 30 milyar dolarlık ihracatı ile GOP ihracatından %3,4 pay almıştır.**

Grafik 2. Ülke Gruplarına Göre Küresel Tarım Ürünleri İhracatı (Milyar \$)

Kaynak: Trademap

Az gelişmiş ülkelerin ihracat performansında ise son 20 yılda önemli bir değişim gözlenmemiştir. Genellikle temel tarım ürünleri ihracatına bağımlı olan bu ülkelerin küresel tarım ihracatında aldığı pay 2003 yılında %0,8 iken 2022 yılına gelindiğinde de (%1,3) oldukça sınırlı kalmıştır.

Tablo 1. Ülkeler İtibarıyla Küresel Tarım Ürünleri İhracatı (2022)

Sıra	Ülkeler	İhracat (Milyar \$)	Pay
1	ABD	192,6	%9,5
2	Brezilya	135,1	%6,7
3	Hollanda	121,8	%5,3
4	Almanya	87,4	%5,2
5	Çin	95,8	%4,6
21	Türkiye	29.9	%1,5
	Dünya Toplamı	2.021,7	%100

Kaynak: Trademap

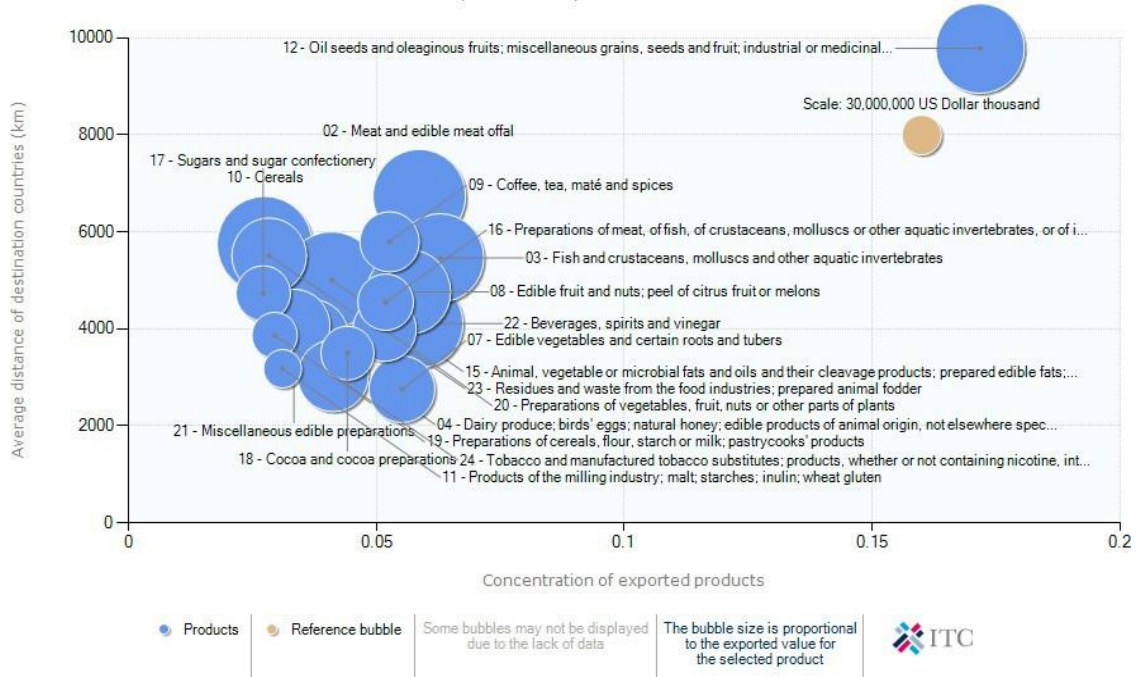
Ülkeler bazında ihracat gelişmeleri tetkik edildiğinde 2022 yılında da tarımsal ürünler ihracatında ilk sıralarda yer alan ülkelerin değişmediği anlaşılmaktadır. 2020 yılında; ABD 193 milyar dolarlık ihracat ve %9,5 pay ile lider ülke konumunu muhafaza etmiştir. ABD'yi Brezilya 135,1 milyar dolar (%6,7), Hollanda 121,8 milyar dolar (%6), Almanya 87,4 milyar dolar (%4,3) ve Çin 95,8 milyar dolar (%4,8) ile takip etmiştir. Türkiye yaklaşık 30 milyar dolarlık tarım ürünleri ihracatı ile 21'inci sırada yer almıştır ve küresel ihracattan %1,5 pay almıştır. **Ülkemiz son 5 yılda küresel tarım ürünleri ihracatından aldığı payı istikrarlı olarak artırmaktadır.** Tarım ürünleri ihracatı ürün kompozisyonunda 2022 yılında önemli bir değişim yaşanmamıştır. Etlere ve yenilen sakatatlar (özellikle taze veya soğutulmuş domuz eti, sığır eti ve kanatlı eti); yenilen meyveler ve yenilen sert kabuklu meyveler (özellikle üzüm meyveleri ve sert kabuklular); meşrubat, alkollü içkiler ve sirke (özellikle şarap ve diğer yüksek alkollü içkiler); hububat (özellikle buğday, mısır ve pirinç) ve balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasızlar (özellikle kabuklu deniz hayvanları ve balık filetoaları) ihracata konu olan en önemli fasıllar olmuştur.

Tablo 2. Fasıllar İtibarıyla Küresel Tarım Ürünleri İhracatı (2022)

Sıra	Fasıl No	Fasıl Adı	İhracat (milyar \$)	Pay
1	15	Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	171,1	8,5%
2	10	Hububat	166,7	8,3%
3	02	Et ve Et Ürünleri	162,6	8%
4	12	Yağlı Tohumlar	151,4	7,5%
5	22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	146,4	7,2%
Genel Toplam			2.021,7	100%

Kaynak: Trademap

Concentration of exporting countries and average distance with their destination countries for products exported in 2022

C. Küresel Tarımsal Fiyat Gelişmeleri

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) en önemli 5 ürün grubundan (hububat, et, bitkisel yağlar, şeker, süt ürünleri) oluşan bir ürün sepetini kullanmak suretiyle küresel gıda fiyatlarında yaşanan aylık değişimleri izlemekte ve aylık olarak **FAO Küresel Gıda Fiyat Endeksi** bülteni marifetiyle raporlamaktadır. Söz konusu endeks bülteninin küresel fiyatlarda yaşanan değişim ve dalgalanmaları takip edebilmek açısından önemli bir araç olduğu düşünülmekte olup Genel Müdürlük Makamına aylık olarak bir bilgi notu marifetiyle iletilmesinde fayda mülahaza edilmiştir. Bu meyanda, 2023 yılı haziran ayına ilişkin bülten 02/06/2023 tarihinde yayımlanmış olup, söz konusu bültene ilişkin temel hususlar aşağıda maruzdur.

Genel Görünüm

Malumları olduğu üzere 2022 gıda fiyatlarının tarihsel olarak rekor seviyelere ulaştığı bir yıl olmuştur. **Covid-19 sonrası yükselen ertelenmiş gıda talebi, dünya genelinde yaşanan kuraklık ve Rusya ile Ukrayna arasında 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sonrasında yaşanan politik gerilimin bu yana 24 Şubat 2002 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik olarak başlattığı "özel askeri operasyon" sonrasında konvansiyonel bir savaşa evrilmesi sonucunda FAO Küresel Gıda Fiyat Endeksi 143,7 olarak (2014-2016=100) tezahür ve endeksin başlangıç tarihi olan 1990 yılında bu yana en yüksek seviyesine ulaşmıştır.** Rusya ve Ukrayna arasında cereyan eden çatışma ortamı, özellikle ayçiçeği yağı ve buğday gibi iki önemli emtia arzında dramatik daralmalara sebebiyet vererek küresel gıda fiyatları enflasyonunu yukarı yönlü şiddetli bir biçimde baskılamıştır.

Öte yandan, 2020-2022 döneminde Covid-19 salgını sebebiyle bozulan uluslararası tedarik zincirinde yaşanan bozulma ve iklim değişikliğinin üretim üzerindeki olumsuz etkileri sebebiyle yüksek seyreden küresel gıda fiyatları **gerek dünyada gerekse de ülkemizde gıda enflasyonu üzerinde yukarı yönlü**

baskı oluşturmuş ve tüketici enflasyonu ile çekirdek enflasyon arasında bir ayrışmaya sebebiyet vermiştir.

Bununla birlikte 2022 yılının mayıs ayından itibaren küresel gıda fiyatlarında istikrarlı bir düşüş eğilimi müşahede edilmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) Gıda Fiyatları Endeksi (FFPI) 2023 yılı ağustos ayında temmuz ayına kıyasla ılımlı bir şekilde 2,6 (%2,1) puan azalarak 121,4 puan olarak gerçekleşmiştir. Endeks değeri, tüm zamanların en yüksek değerine ulaştığı 2022 yılı mart ayına göre 38,3 puan (%24) azalmıştır. Ağustos ayında endeks değerinde yaşanan azalışın temel unsurunu süt ürünleri, bitkisel yağlar, et ve tahıl fiyatlarındaki azalış oluşturmuş olup, şeker fiyatlarında ılımlı bir artış yaşanmıştır.

Tahıllar

FAO Tahıl Fiyat Endeksi 2023 yılı ağustos ayında temmuz ayına kıyasla %0,7 azalmış ve 125,0 puan olarak gerçekleşmiştir. Endeks değeri tarihsel olarak en yüksek seviyesine ulaştığı bir önceki yılın mayıs ayına göre düşüş kaydetmekte olup, fiyatlar 2022 ağustos ayına göre %14,1 (20,6 puan) düşük seviyededir. 2 / 4 Tahıl grubunun içerisinde önemli payı olan buğday fiyatları ağustos ayında %3,8 düşüş sergilemiştir. Benze şekilde, Benzer şekilde 2023/2024 sezonunda bilhassa Arjantin, ABD ve Brezilya'da üretim artışına yönelik olumlu öngörüler mısır fiyatlarında da üst üste yedinci ayda da azalışa sebebiyet vermiş ve mısır fiyatları 2020 yılı eylül ayından bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir.

Öte yandan, küresel pirinç fiyatları özellikle Vietnam ve Pakistan kaynaklı arz sıkıntıları ve Asya kaynaklı yüksek talep nedeniyle ağustos ayında da artmaya devam etmiştir. Aylık yükseliş yaklaşık %10 mertebesinde olup, 10 Ağustos 2023 tarihli ve 87768899 sayılı bilgi notumuzda belirtildiği gibi, Hindistan'ın 20 Temmuz 2023 tarihinde basmati olmayan pirinç ihracatına getirdiği yasak küresel pirinç fiyatlarının son 15 yılın en yüksek seviyesine ulaşmasına neden olmuştur. Pirinç fiyatlarındaki yükselişin özellikle Sahra altı Afrika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde potansiyel bir gıda krizine sebebiyet vermesine ilişkin endişeler artmaktadır

Bitkisel Yağlar

FAO Bitkisel Yağ Fiyat Endeksi 2023 yılı ağustos ayında temmuz ayına kıyasla %3,1 gibi oranında azalmış ve 125,8 puan olarak gerçekleşmiş olup, son 8 ayda yedinci kez gerileme kaydetmiştir. Ayçiçeği, palm, soya ve kolza tohumu fiyat kotasyonlarının düşük seyretmesi düşüşün temel etkenleri olarak öne çıkmaktadır. Karadeniz bölgesinde tekrar artan jeopolitik tansiyon ve tahıl anlaşmasından Rusya'nın tek taraflı olarak ayrılması sonucunda yaşanan arz yönlü daralmayı müteakip uluslararası ayçiçeği yağı fiyatları temmuz ayında 15 aydan sonra ilk kez artış kaydetmişti. Ağustos ayında ise tekrar düşüşe geçmiştir. Diğer taraftan, Güneydoğu Asya kaynaklı ithalat talebinin beklenenden düşük seyretmesi sonucunda küresel palm yağı fiyatlarında da azalış müşahede edilmektedir.

Süt ve Süt Ürünleri

FAO Süt Ürünleri Fiyat Endeksi 2023 yılı ağustos ayında temmuz ayına kıyasla aylık bazda üst üste sekizinci kez (%4) azalmış ve 111,3 puan olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yılın aynı ayına göre azalış %22,4'dür. Endeksi oluşturan tüm ürünlerin fiyatları gerilemiş olup, Avustralya ve Yeni Zelanda kaynaklı süt ürünleri üretimindeki artış ve Çin'in yavaşlayan ithalat talebi anılan gerilemenin temel müsebbibi olmuştur.

Şeker

FAO Şeker Fiyat Endeksi 2023 yılı ağustos ayında üstü üste 3 aylık azalışın ardından %1,3'lük artışla 148,2 puan olarak tezahür etmiş olup geçtiğimiz yılın aynı ayına göre 37,7 puan yüksek seyretmektedir. Küresel şeker fiyatlarında özellikle Brezilya gibi büyük ihracatçı ülke piyasalarında üretim, fiyat ve ihracat dinamiklerinde yaşanan değişimler rol oynamaktadır. Bilhassa Doğu Pasifik kıyılarında 2024 yılında menfi etkilerini şiddetli olarak hissettirmeye başlayacağı tahmin edilen El-Nino iklim döngüsünün 2023/2024 yılı sezonu şeker üretimine yönelik tahminleri negatif olarak etkilemesi ve son dönemde artan petrol fiyatları ve bu suretle artan navlun maliyetleri şeker fiyatlarındaki potansiyel artışı tetikleyecek bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

D. Tarım Sektörünün Türkiye Dış Ticaretindeki Yeri

2002 yılında 3,7 milyar dolar olan tarım ürünleri (1-24. fasıllar arası) ihracatımız aradan geçen 10 yıllık süre zarfında, 2012 yılında, 15,2 milyar dolara çıkmıştır. 2020 yılında ise ihracat, yaşanan Covid-19 salgınının olumsuz etkilerine rağmen, bir önceki yıla nazaran %4,9 artarak yaklaşık 20,7 milyar dolar seviyesine yükselmiş ve tarım ürünleri ihracatımız ilk kez 20 milyar dolar seviyesinin üzerine çıkmıştır. **2022 yılında ise ihracat yaklaşık 30 milyar dolar olarak gerçekleşerek Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.** Ülkemiz tarım ürünleri ihracatında fındık mamulleri, kuru meyveler, unlu mamuller, şekerli ve kakaolu mamuller, tütün ve tütün mamulleri, bitkisel yağlar ile yaş meyve ve sebzeler yüksek seviyelerdeki ihracat gerçekleştirmeleri ile ön plana çıkmaktadır. İhracatın kompozisyonuna bakıldığında, yıllar içerisinde temel tarım ürünleri ihracatının toplam tarım ihracatımız içerisindeki payının istikrarlı bir şekilde gerilediği, buna mukabil işlenmiş tarım ürünleri ihracatının payının arttığı görülmektedir. İşlenmiş tarım ürünlerinin payının yıllar içerisinde artış kaydederek %50 seviyelerinde istikrar kazandığı görülmektedir. Tarım ürünleri ihracatımızda 2008 yılına kadar Almanya birinci sırada yer alırken, 2011 yılından itibaren Irak ilk sıraya yerleşmiştir. 2022 yılı sonu itibarıyla tarım ürünleri ihracatı gerçekleştirdiğimiz başlıca ülkeler Irak (5,2 milyar dolar; %17), Rusya (2,1 milyar dolar; %7), ABD (1,9 milyar dolar; %6,3), Almanya (1,8 milyar dolar; %6) ve Suriye (1 milyar dolar; %3,3) olarak sıralanmıştır. 2022 yılında, Tarım ürünleri ihracatımızda, AB ülkelerinin payı %22 seviyesinde tezahür etmiştir.

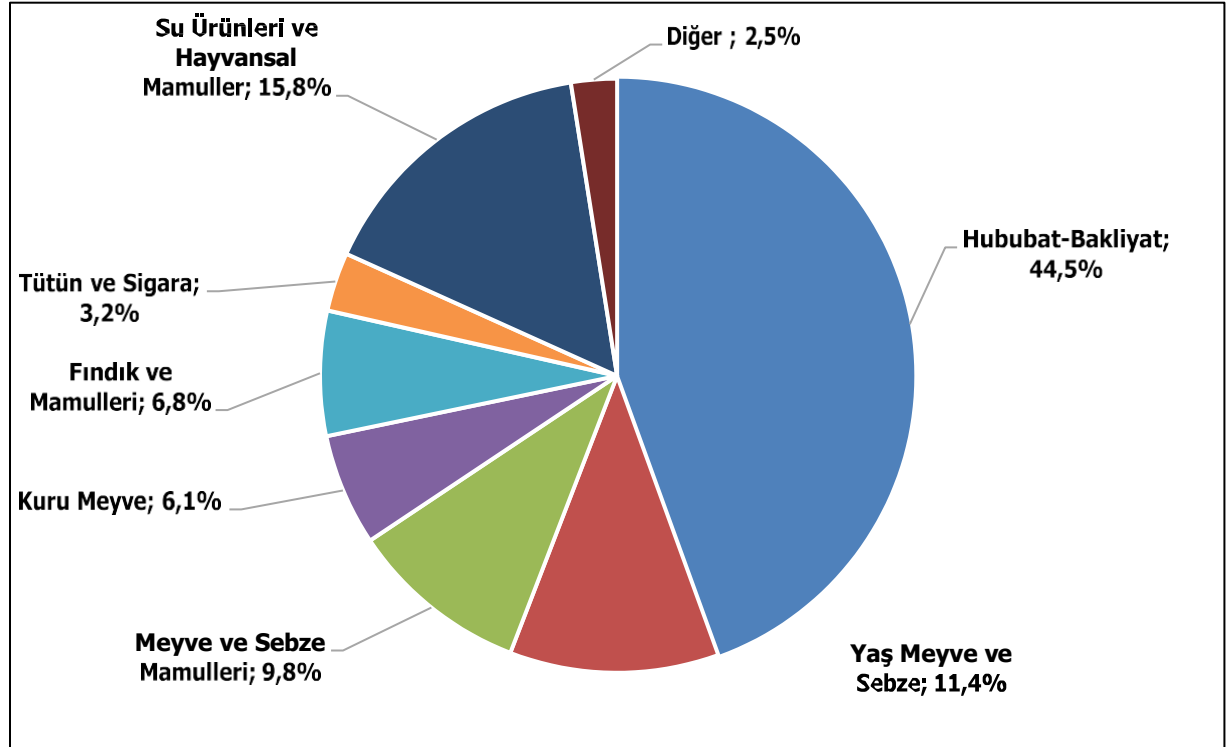

Tablo 3. Yıllara Göre Tarım Ürünleri İhracatımız

YILLAR	İHRACAT			İTHALAT			DENGE	
	GENEL	DİR	PAY	GENEL	DİR	PAY	GENEL	DİR
2013	16.977	7.931	46,70%	11.200	3.992	35,6%	5.777	3.939
2014	17.995	8.189	45,50%	12.418	4.111	33,1%	5.577	4.078
2015	16.789	7.277	43,30%	11.243	3.472	30,9%	5.546	3.805
2016	16.249	7.234	44,50%	11.038	3.296	29,9%	5.211	3.938
2017	16.912	7.356	43,50%	12.672	3.273	25,8%	4.240	4.083
2018*	19.276	7.279	37,7%	14.414	3.021	23,5%	4.828	4.321
2019*	19.726	6.909	35,0%	14.687	4.000	26,9%	5.306	2.973
2020*	20.706	7.306	35,3%	15.214	3.318	21,8%	5.492	3.988
2021	25.001	8.608	34,4%	17.791	3.995	22,0%	7.210	4.613
2022	29.891	10.569	35,0%	23.210	5.707	24,5%	6.681	4.862

Kaynak: Ticaret Bakanlığı *2018 öncesi için ÖTS 2018 sonrası için GTS rakamları kullanılmıştır.

Grafik 3. Ürün Grupları Bazında Tarım Ürünleri İhracatımız (2022)

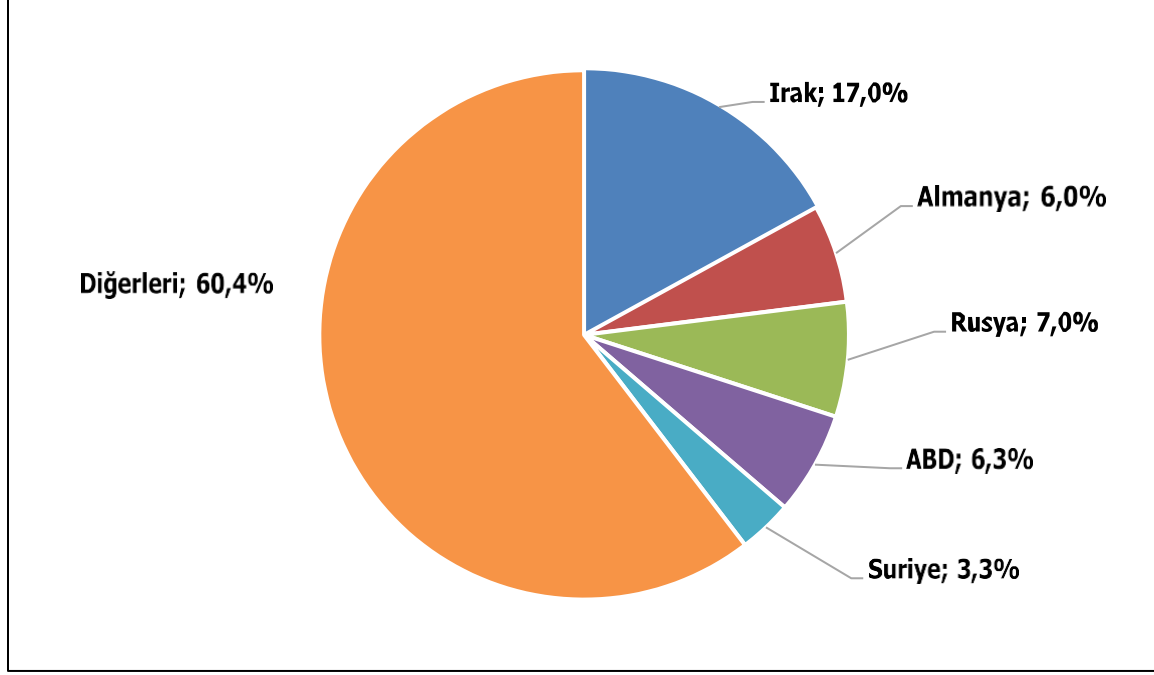
Kaynak: TİM

Diğer taraftan, International Trade Center (ITC) verilerine göre, 2022 yılında Türkiye, tarım sektörü ihracatında, yaklaşık 30 milyar dolar ve %1,5 payla 2,1 trilyon dolarlık dünya tarım ihracatında 23'üncü sırada; tarım sektörü ithalatında ise 23,2 milyar dolar ve %1 payla 21'inci sırada yer almaktadır.

İhracatın kompozisyonuna bakıldığında, yıllar içerisinde temel tarım ürünleri ihracatının toplam tarım ihracatımız içerisinde payının istikrarlı bir şekilde gerilediği, buna mukabil işlenmiş tarım ürünleri ihracatının payının arttığı görülmektedir. Nitekim 2002 yılında temel tarım ürünlerinin payı %54 iken 2018 yılında bu oran %35'e düşmüştür. İşlenmiş ürünlerin payının ise yıllar içerisinde artış kaydederek %51 seviyelerinde istikrar kazandığı görülmektedir. Hayvansal mamuller ile birlikte işlenmiş ürünlerin payı %65'e ulaşmış olup, anılan performansta işlenmiş/hayvansal ürünlere verilen desteklerin büyük rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Tarım ürünleri ihracatımızda 2008 yılına kadar Almanya birinci sırada yer alırken, 2011 yılından itibaren Irak ilk sıraya yerleşmiştir. 2022 yılı sonu itibarıyla tarım ürünleri ihracatı gerçekleştirdiğimiz başlıca ülkeler Irak (5,2 milyar dolar; %17), Rusya (2,1 milyar dolar; %7), ABD (1,9 milyar dolar; %6,3), Almanya (1,8 milyar dolar; %6) ve Suriye (1 milyar dolar; %3,3) olarak sıralanmıştır. 2022 yılında, Tarım ürünleri ihracatımızda, AB ülkelerinin payı %22 seviyesinde tezahür etmiştir. Tarım ürünleri ihracatımızda, genel ihracatımıza paralel olarak, pazar kompozisyonunda yaşanan değişim son yıllarda hız kazanmış, Ortadoğu ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinin ihracat içerisindeki nispi ağırlığı artmıştır. Yine de tarım ihracatımız yıllar itibarıyla AB-Ortadoğu ekseninde ağırlık kazanmaktadır.

Grafik 4. Ükelere Göre Tarım Ürünleri İhracatımız (2022)

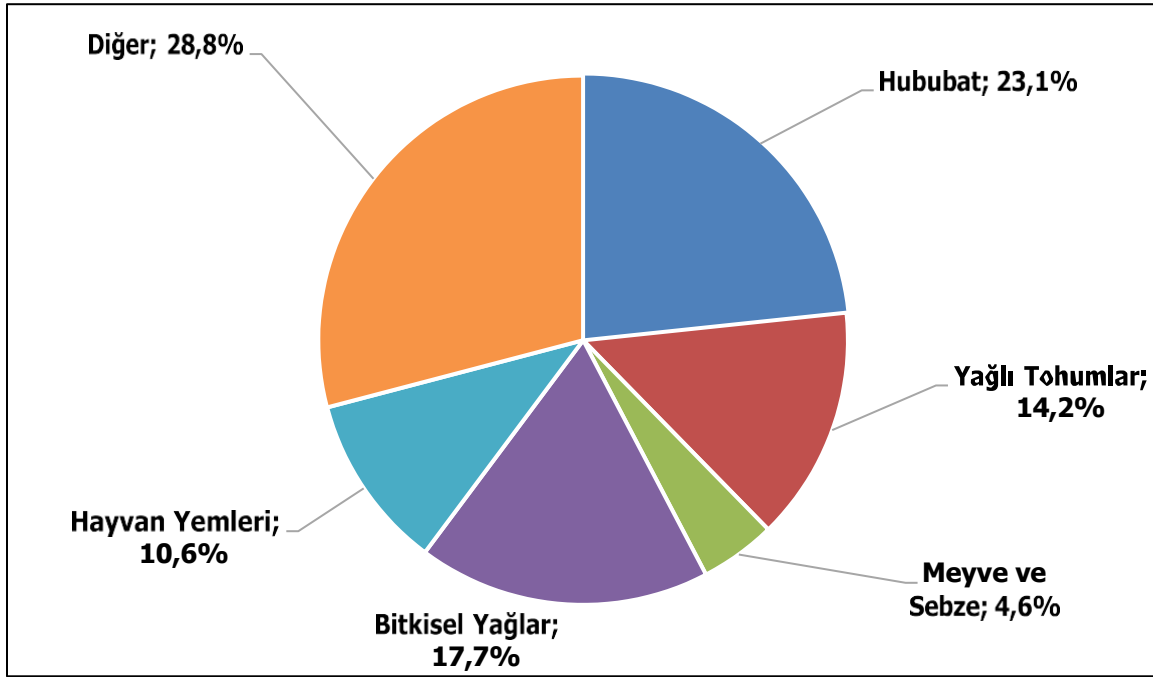

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Diğer taraftan, 2022 yılı itibariyle, tarife cetvelinin 1-24. Fasılları arasında yer alan tarım ürünleri ithalatımız 23,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı itibariyle;

- Tarım ürünleri ithalatı, genel ithalatımızın (364,4 milyar dolar) %6,4'ünü oluşturmaktadır. Söz konusu ithalatın %25'i (5,7 milyar dolar) dâhilde işleme rejimi (DİR) kapsamında ihracatı teşvik amacıyla yapılmıştır. 2020 yılında DİR kapsamında yapılan ithalatta hububat ürünleri kaynaklı ciddi bir düşüş yaşanmış ve DİR kapsamında yapılan tarım ürünleri ithalatının genel tarım ürünleri ithalatına oranı gerilemiştir. Diğer taraftan 2022 yılında DİR kapsamında ithal edilen başlıca tarım ürünlerini ekmeklik buğday (2 milyar dolar), ham ayçiçeği yağı (948 milyon dolar), kırmızı mercimek (413 milyon dolar), mısır (210 milyon dolar), palm yağı (249 milyon dolar) ve yaprak tütün (149 milyon dolar), oluşturmaktadır.
- Fasıllar itibariyle bakıldığında 2022 yılı itibariyle tarım ürünleri ithalatımızın %14,2'sini yağlı tohumlar; %23,1'ini hububat; %10,6'sını kepek, küspe ve diğer hayvan yemleri; %17,7'sini bitkisel ve hayvansal yağlar ve bunların müstahzarları; %4,6'sını meyve ve sebze oluşturmaktadır.

Grafik 5. Ürün Gruplarına Göre Tarım Ürünleri İthalatımız (2022)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı